

הצטרפ

אשכול יוסף

עצות יסגילות לצבת ברך

מאת מוה"ר יוסף חי סימן טוב שליט"א
מחה"ס "כרם יוסף" על הש"ס וספר "אשכול יוסף" עה"ת וש"ס

מי שברך לאבותינו הקדושים הוא יברך וישמור וירומם ויעליז את ידידו הושובים
אוהבי התורה ולומדיה מזכים הרבים ישמרם הקב"ה מכל נגע ומזולה

כמר גרעון זיסים הי"ו וכמר אהרן זיסים הי"ו

אורך ימים בימנה בשמאלה עושר וכבוד מתוך בריאות איתנא ונהורא
מעליא ושובע שמוזות וכל טוב להם ולכל בני משפחותיהם היקרים והנעימים שיוזי
בכלל הברכות יבורך ידיד נפשנו היקר ש"לובי זיסים הי"ו

"עץ זיים היא למזוזיקים בה ותומכיה מאושר"

לע"ז הוריהם היקרים, סאלם אליה בן מסעודה ז"ל זוריה בת זרזיה ע"ה

ולע"ז אזויהם זיסים בן זוריה ז"ל. ולע"ז זיסים מועלם בן סלימה ז"ל

ת. נ. ז. ב. ה.

ספרי המחבר שיצאו לאור עד עתה:

"כרם יוסף" על השי"ס (ו' כרכים)

א'. גיטין קידושין, ב'. שיעורים קידושין, ג'. בבא קמא, ד'. ב"ב, ה'. סוטה, ו'. מגילה.

"אשכול יוסף" על התורה

קושיות חזקות ותירוצים רבים על כל פרשיות התורה

"טבעת יוסף" חופה וקידושין

הלכות ומנהגי חופה וקידושין ופריה ורביה

"יינא דיוסף" הסגולה לזיכרון

סובב על סגולת הזיכרון של הגר"ח פלאג"י מהאריז"ל זצ"ל

"מעדני יוסף" ברית מילה קושיות מרתקות ותירוצים רבים בהלכה ובאגדה

"שלהבת יוסף" על התורה בשילוב פרקי חיזוק והשקפה עובדות והנהגות

"כרם רבנן" חכמה ומוסר מאמרי חיזוק מהמחבר ומגדולי ישראל

(אי"ה בקרוב יצא הספר החדש "שאנת יוסף" עניני סכנה פקו"נ ורפואה)

ירושלים: יפה נוף צומת בר אילן אור החיים סנטר מא"ש ספרי הישיבה בית ישראל 1 מיר ספרי מא"ש מא"ש 15

הפצת ספרי קודש דוד 1 ש. בוכרים הספריה הספרדית דואר בוכרים ולדמן בעלז מלכות קודש שוורץ 1 שוק מ. יהודה

בני ברק: משפ' שבתאי ר' עקיבא 44 פינת הר' קוק (מעל סלקום לשעבר) 03-5796146 (9 באינטרקום).

ביתר: סימן טוב בן זכאי 7 02-5808831 **נתניה:** הרב ארביב הפורצים 10/2 050-41-36465

אלעד: משפ' דוד יהודה הנשיא 84 ק"ג 054-84-23384 **חולון:** הפצת מאוניים (וגשל)

בשורה משמחת לשוחרי התורה

ב'ימים אלו הושקו קו ישיר "קול יוסף"

לשיעורי מוה"ר יוסף זזי סימן טוב שליט"א

מוזה"ס "כרם יוסף" ו"אשכול יוסף" ושי"א"ס

השיעורים מתובלים בדברי אגדה ומעשיות

073-371-8053

בעת האזנה: 9שמיעה מהירה 7רגילה 21שיעור קודם 23הבא 5הפסקה, ושוב 5 לחזרה

א' - פסגת העצות: תשובה!

הדבר ברור כי הפסגה לכל העצות והסגולות לזכות בד"ץ, היא התשובה! לפרוש מעוונות שבידו, ולהתחרט על אשר עיוות, ולקבל על עצמו לעתיד שלא ישוב על חטאיו ופשעיו, וכל מהות עניני הימים הנוראים, הם לתועלת זו לשוב בתשובה שלימה. וכבר אמרו רבותינו (ראש השנה יז): בשם רבי יוחנן, גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם. ועוד אמרו (זומא פז): אמר ריש לקיש גדולה תשובה שזדונות נעשות לו כשגגות. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן גדולה תשובה שמארכת שנותיו של אדם. תניא היה רבי מאיר אומר גדולה תשובה שבשביל יחיד שעשה תשובה מוחלין לכל העולם כולו שנא' (הושע י"ד) "ארפא משובתם אהבם נדבה, כי שב אפי ממנו" לא נאמר "מהם" אלא "ממנו", שבשביל תשובת יחיד השי"ת מוחל לכל ישראל.

צא ולמד ממאמר שלמה המלך ע"ה (משלי י"ז ח') "אבן חן השוחד בעיני בעליו, אל כל אשר יפנה ישכיל" ופירש רש"י כשהאדם בא לפני הקב"ה ומפייסו בדברים ושב לו, אבן חן ומרגליות היא בעיניו בכל מה שייבקש ממנו מצליחו. ועוד נאמר (שם פסוק כ"ג) "שוחד מחיק רשע יקה להטות אורחות משפט" ופירש רש"י, שהקב"ה מקבל דברי הכנעה ופיוס מחיק הרשעים, כלומר בסתר בינו לבינם להפוך דינו מרעה לטובה.

ויש להוסיף כאן יסוד עצום ונורא שדקדקו האחרונים מדברי רבינו הרמב"ם (פ"ג מהלכות תשובה) שכתב: "כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכויות ועוונות, מי שזכויותיו יתירות על עונותיו צדיק, ומי שעונותיו יתירות על זכויותיו רשע, מחצה למחצה בנינו, ושיקול זה אינו לפי מניין הזכויות והעוונות אלא לפי גודלם, וכשם ששוקלין זכויות ועוונות האדם בשעת מיתתו כך שוקלין בכל שנה ביום טוב של ראש השנה, מי שנמצא צדיק נחתם לחיים, ומי שנמצא רשע נחתם למיתה, והבינוני תולין לו עד יום הכיפורים, אם עשה תשובה נחתם לחיים ואם לאו נחתם למיתה". וקשה למה הרמב"ם לא נותן עצה פשוטה לבינוני שיוסיף עוד מצוות, אלא מוכח מכאן שבעשי"ת לולא התשובה לא תועיל קיום עוד מצוות, ומי יודע כמה תכבד משקל עוונותיו מחמת עוון מניעת התשובה, ואפילו נגד כמה וכמה מצוות עד אין מספר, ואמנם יחד עם מצות התשובה ישית בנפשו עצות ומצוות לזכות בד"ץ.

ב' - הרהור תשובה

הנה אף מי שלא זכה לפני ראש השנה או יום הכיפורים להתקדש ולהיטהר, ולפרוש מכל עוונותיו ופשעיו, ולקיים סדר עבודת הימים הנוראים, לכאן עדיין יש לו עצה על ידי שיהרהר רגע אחד בתשובה גמורה, כדרך שמצינו בגמרא קידושין (מט:): שאדם שאומר לאשה הרי את מקודשת לי על מנת שאני צדיק, אפילו אם הוא רשע גמור מקודשת מספק, שמה הרהר תשובה בדעתו, דכיון שאמר על מנת שאני צדיק, רגלים לדבר שעשה תשובה, לכן חוששים לקידושיו, וכן פסק השו"ע (אבה"ע סי' ל"ח סעיף ל"א), וכתב החלקת מחוקק (ס"מ מ"ד) אע"פ שאנו רואין הגזילה עדיין בידו ולא נקרא בעל תשובה עד שישליך השרץ מידו, מכל מקום כיון שהסכים בדעתו להשיב נקרא גם כן צדיק. וראה בהקדמת הגאון מדינוב בעל הבני יששכר בספרו שכתב: "אבל מי שענינו פקחות על דרכי זימין לעצמו קודם החופה עדים כשרים, ויאמר להם מקודם שיהרהרו בתשובה". ומצינו עוד בגמרא ראש השנה (טז): אמר רבי יצחק אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה, שנא' (בראשית כ"א י"ז) "כי שמע אלהים את קול הנער באשר הוא שם", ובזה ניחא מה שכתב השו"ע (או"ח סי' תר"ג) שאף מי שאינו נזהר בכל השנה מפת עכו"ם, בעשרת ימי תשובה צריך ליהרר, כלומר אע"פ שאח"כ לא ימשך להקפיד בזה, שוה ומועיל מאד הרהור תשובה של כל רגע ורגע, ואין דנים את האדם אלא באשר הוא שם!

¹ אולם יש להוסיף שהן אמת שהמהרהר בתשובה הרי זה צדיק, מכל מקום נראה בחז"ל שאם לא התוודה גם כפיו על עוונותיו אינה תשובה בתכלית השלימות, דבזה"ק (פנחס דף ר"ב) ותיקוני הוזה"ק (סוף תיקון לב, דף פה). מבואר שהצדיק עובר דרך גיהנום ומעלה עמו את הרשעים שהרהרו בתשובה ולא הספיקו לתקן את מעשיהם. ומראה ורבינו יוסף חיים זצוק"ל בספרו בן איש חי' (ח"א דרוש א) ביאר בשם האריז"ל בספר הליקוטים בביאור הפסוק 'ה' ממות ומחיה מוריד שאול ועל" שיש צדיקים שנכשלים בעבירה בהרהור לבד, ורק השי"ת לבדו מכיר בהרהור, וב"ד של מעלה יודעים שהם צדיקים גמורים. וכמו כן יש רשעים גמורים שהרהרו בתשובה ברצון לב עב דכדוכה של נפש, אך לא הספיקו לעשות תשובה במעשה וביוהדי פה, ולא יכיר במחשבתם אלא הקב"ה. ועל כן אותם רשעים שמתו אחרי שרהרו תשובה, המלאכים מוליכים אותם לגיהנום לפי שאין מכוירים במחשבתם, [ובחכרה היינו מוכח שחסר להם תשובה במעשה]. והקב"ה אומר למלאך להוריד את נשמת הצדיק לגיהנום שתוציא משם את נשמת אותו רשע, על ידי קדושתה כמו משיכת אבן השואבת. ובאותה שעה נשמת הצדיק מפתחת ומצטמרת מאד, לפי שחושבת שרוצים לדונה שם ומתכפר עוונה, והקב"ה אינו רוצה לביישה לכן אומר למלאך שיעבירה על פתח גיהנום בשביל שתמשוך נשמת הרשע ההוא, וסיים שהוא סוד הכתוב "הצור תמים פעלו, כי כל דרכיו משפט".

ג' - מרשיע עצמו בעקבות חשבון נפש

המשגיח הגאון רבי ירוחם הלוי ממיר זצ"ל מחדש דבר גדול שעל ידי שהאדם עושה חשבון נפש לכל מעשיו ומרשיע את עצמו בהתאם למעשיו, על ידי זה זוכה בדין, כי במקום שיש דין למטה אין דין למעלה כדברי המדרש (דב"ר ה' ד'). לכן כאשר האדם דן ושופט את עצמו כאן למטה, אין דינו חמור למעלה, ומוסיף רבי ירוחם שבוה מונח הצלת האדם וממעט תקוותו היחידה להינצל.

ונראה שעצה זו היא שלב לפני עשיית התשובה, זאת ועוד סגולת התשובה קשה יותר, לפי שנדרש מהאדם עשיית תשובה חזקה ואיתנה, כנה ואמיתית, כדברי הרמב"ם (פ"ב מתשובה ה"ב) שיעזוב חטאו ויסירנה ממחשבתו ויגמור בליבו שלא יעשנה עוד ויתנחם על שעבר "ויעיד עליו יודע תעלומות שלא ישוב לזה החטא לעולם. ואולם בעצה זו אין צורך לעדות גבוה, רק חשבון נפש כנה ואמיתי, שמחשב כל מעשיו הטובים והרעים זה לעומת זה, ומפשפש במעשיו, ואפילו אינו עושה תשובה גמורה, אלא כואב ודואב על מצבו ומבין ומקבל עונשו הראוי לו.

וכך כותב רבי ירוחם הלוי בספרו דעת חכמה ומוסר (ח"ב עמ' ק"ט) על פי דברי הגמרא ב"ק (סד): שמודה בקנס פטור מהכתוב "אשר ירשיעון אלהים, פרט למרשיע את עצמו", שזה סוד הדבר שכאשר האדם עושה חשבון נפש ומרשיע את עצמו, דהיינו מצדיק על עצמו את הדין ואומר רשע אני, בזה נעשה דיין על עצמו, ולא עוד אלא שטוב הוא יותר מהרשעת ב"ד, שהרי בכך נפטר מיד תשלומין לגמרי, כיון שכבר נעשה בו הדין. ומוסיף רבי ירוחם, "ויוצא מזה לימוד גדול לאדם, שיכול בנקל וב'ולא כלום" להסיר מעל עצמו את כל הגיהנום ברגע אחד, בהצדיקו עליו את הדין ובהרשיעו את עצמו, שבוה נפטר מכל עונשים חמורים ומרים, כדן מודה בקנס פטור, ואין עוד עצה גדולה לאדם כמו זו, ואין לך עוד "חפירת זהב" כמו זו, שהרי מתפטר הוא בזה מכל הגיהנום כרגע".

והוסיף לחזק יסוד זה על פי מה שביאר גאון אחד במהות ערבוב השטן בראש השנה על ידי התקיעות, שעל ידי שהבעל דין בעצמו תובע הדין, ואומר דונו לי דינא, בזה חמת המלך שככה, ושכן יש לכוון באמירת "ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו" שמקבל על עצמו דין על העוונות. וכן בנפילת אפים יכווין שמוסר גופו ונפשו לקבל דין שמים כפי הראוי לו, ואז השי"ת מתמלא על האדם ברחמים.

ד' - תפילה

רבים ששיחרו לפתחו של מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל בחודש הרחמים והסליחות להתברך מפיו ולקבל מפי קודשו עצה לזכות ביום הדין, היה משיב ואומר שיש להתחזק בתפילה, ובד בבד היה מוסיף שכל לב יודע מרת נפשו, ובמה צריך לתקן. ואכן רוב עבודת הימים הנוראים היא בתפילה, כפי שתיקנו ויסדו הקדמונים, והוסיפו בתפילת עשי"ת בקשות ותחנונות, על חיים וקיימה ותתימה וכלכלה טובה. וגם עיקר עבודתנו בעצם ימי ראש השנה ויום הכיפורים היא בתפילה, נמצא שיסוד עבודתנו בימים הללו בתפילה.

ומרן החיד"א בברכי יוסף (סי' תקפ"א סק"ו) כתב שבחודש אלול ועשי"ת יותר טוב לומר סליחות ותחנונים עם הציבור מללמוד תורה, ושכן ראה לקצת רבנים ות"ח שאע"פ שהיו עסוקים תמיד בגופי הלכות וחיבורים, בחודש אלול היו מניחים קצת מסדרם כדי להשתתף עם הציבור בסליחות ותחנונים. וכיוצא בזה כתב בספר סדר היום (עמוד נ"ז) שימי אלול ועשי"ת הם זמני תפילה, ואף שת"ת כנגד כולם, בזמן זה צריך להתעצם מאד בתפילה ותחנונים, וזמן תורה לחוד וזמן תפילה לחוד, ואדרבה מוטל על הת"ח והזקנים שבדור להעתיך ולבקש רחמים לפני השי"ת עם ה' ונחלתו, כי הם מגינים על הדור ותפילתם מתקבלת ברצון, יותר משאר בני העם.

על כן ראוי להתחזק יותר ויותר בתפילה ותחינה בימים הללו, ובפרט להתאמץ שתהיה תפילה בכוונה, כי רחמנא ליבא בעי (סנהדרין קו), וחסידים ואנשי מעשה היו יושבים בערב הימים הנוראים ולומדים סדר התפילות, ועל כל פנים ראוי ביום הדין וביום"כ לכל בן תורה להתפלל מתוך סידורים שיש בהם פירוש התפילה.

ונראה כי בכלל החיזוק בתפילה, הוא גם קריאת תהלים בכוונה, וראיתי שמרן הגרי"ח קניבסקי שליט"א סיפר שבבחרותו קיבל על עצמו בימים הנוראים ג' קבלות, והקבלה השלישית לקרוא תהלים בכל יום, ואמר שזו הקבלה היחידה שעומד בה עד עצם היום הזה, כי שני הקבלות האחרות ליתן פרוטה לצדקה בכל יום ולמעט בדיבור לא היה הדבר תלוי בו לבדו, כסף לא היה לו, וכן היה מוכרח להשיב לשאלות המשגיח בישיבה, סיים הגרי"ח ואמר "את הקבלה של קריאת תהלים קיימתי, וב"ה בה אני מחזיק עד היום".

וכן מצינו בתרגום יונתן בן עוזיאל בתחילת פרשת התוכחה (דברים כ"ח, ט"ו) שבשעה שהחל משה רבינו לומר את התוכחה, צווחו האבות הקדושים מקבריהם "שמא יחובו בנינו ויעשה בהם כליה ולא יהיו זכויותינו מגינות עליהם ולא יהיה אדם שיקום ויתפלל עליהם", ומבואר בזה דבר נורא שאפי' אם יתחייבו עד כדי שזכות האבות הקדושים לא תעזור להגן עליהם, מכל מקום תפילת אדם יחיד יכולה לעזור להגן על כלל ישראל.

ועל רוב כוחה וחילה של התפילה יש להביא בזה מדבריו הנוראים של השטמ"ק (בכתובות קד). בשם רש"י (מהדו"ק) על מה דאיתא בגמרא (שם) שבשעה שנפטר רבי אמרו שכל מי שיאמר שרבי נפטר ידקר בחרב, משום שאילו יודע לכולם שרבי מת לא ימשיכו להתפלל עליו שיחיה ולא ימות, כי על תחיית המתים לא רגילים אנשים להתפלל ולבקש רחמים, לכך אמר שאפילו אם רבי ימות ולא יתפרסם הדבר, ימשיכו להתפלל עליו בחזקת שהוא חי כדי שיחיה בתפילתם, ועל ידי זה אפילו ימות יחזור לחיים. ובספר מעבירין את רוע הגזירה (עמ' פ"ט) כתב שמוזה יש סמך למה שהיה רגיל לומר משגיח דיישבת "חברון" הגה"צ ר' מאיר חדש זצ"ל שהסבא מסלבודקה זצ"ל היה נוהג להתפלל בכל עוז אף כשנגמר הדבר אצל הרופאים וכלתה כל תקוה, ולא היה אצלו חילוק כלל בין מחלה למחלה ובין חולה לחולה, ושכך הוה מרגלא בפומיהו דבני הישיבה "דהסבא מוציא מציפורני מלאך המות". וכמו שיש בכח התפילה להחיות מתים, כך בכוחה לחתום לחיים טובים ולשלום כל בני בריתך.

ה' – חיזוק במצות תפילין

הבית יוסף (או"ח סי' ל"ז) כותב בשם תשובת הרא"ש, שנו חכמים ליום הדין אם זהיר האדם במצות תפילין כף זכויות מכרעת, ואם פשע בהם כף חובות מכרעת, שאין לך גדולה בכל מצות עשה שבתורה יותר ממצות תפילין שהוקשה כל התורה כולה לתפילין שנא' "למען תהיה תורת ה' בפיך", ומבואר שגדולה היא מצות תפילין שיש בכוחה להכריע דינו של אדם לכף זכות. ועל כן בודאי המקבל על עצמו חיזוק במצות הנחת תפילין, ובקיום המצוה בקדושה וטהרה, ובכוונה שלא להסיח בהן בדברים בטל, בודאי יהיה לזכות גדולה לזכות בדיון. ובמסכת תפילין (פ"א ה"כ) וכן במדרשים איתא שכל המניח תפילין מעלה עליו כאילו יגע בתורה יומם ולילה שנא' "והיה לך לאות על ירך ולזיכרון בין עיניך למען תהיה תורת ה' בפיך", ובזה"ק (פנחס דף רכ"ח ע"ב) איתא דמצות תפילין שקולה כנגד כל תרי"ג מצוות.

וידוע המעשה במסכת שבת (מט.) באלישע שפעם אחת גזרה מלכות רומי הרשעה על ישראל שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו והיה מניחם ויוצא לשוק ונעשה לו נס, שפעם אחת ראהו קסדור אחד רץ מפניו ורץ אחריו וכיון שהגיע אצלו נטלן מראשו ואחזן בידו, אמר לו מה זה בידך אמר לו כנפי יונה, פשט את ידו ונמצאו כנפי יונה, לפיכך קורין אותו אלישע בעל כנפים. ומבאר הגמרא שהטעם שבחר אלישע להשיבו שבידיו כנפי יונה דוקא ולא שאר עופות, משום שנמשלה כנסת ישראל ליונה שנא' "כנפי יונה נחפה בכסף" מה יונה כנפיה מגינות עליה, אף ישראל מצוות מגינות עליהן.

ו' – צדקה

בתפילות הימים הנוראים אומרים "תשובה ותפילה וצדקה מעבירין את רוע הגזירה", כדאיתא בפסקתא דרב כהנא (פרק כ"ח), ומבואר שגם על ידי צדקה יכול האדם לבטל ולהעביר רוע הגזירה. וכן איתא בירושלמי (תענית פ"ב ה"א) א"ר אלעזר שלושה דברים מבטלים את הגזירה, תפילה (קול) צדקה (ממון) ותשובה (צום), שנא' (דברי הימים ב' ז' י"ד) "ויכנעו עמי אשר נקרא שמי עליהם, ויתפללו (תפילה), ויבקשו פני (צדקה), שנא' אני בצדק אחזה פניך, וישובו מדרכיהם הרעים (תשובה), ואני אשמע מן השמים ואסלה לחטאתם וארפא את ארצם". וכבר נאמר (ישעיהו א' כ"ז) "ציון במשפט תפדה ושביה בצדקה", וכן הוא אומר (שם ל"ב י"ז) "והיה מעשה הצדקה שלום", ועוד כתיב (שם נ"ד י"ד) "בצדקה תכונני", ושלמה המלך ע"ה אומר במשלי (י' ב') "וצדקה תציל ממות". וכתיב עוד (שם ט"ז י"ב) "כי בצדקה יכון כסא" (וע"ש במלבי"ם).

וכן כתב רבינו הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ג): "מדרכי התשובה להיות השב צועק תמיד לפני השם בבכי ובתחנונים ועושה צדקה כפי כוחו ומתרחק הרבה מן הדבר שחטא בו ומשנהו שמו כלומר אני אחר ואני אותו האיש שעשה אותן המעשים ומשנה מעשיו כולן לטובה ולדרך ישרה וגולה ממקומו, שגלות מכפרת עוון מפני שגורמת לו להיכנע ולהיות עניו ושפל רוח".

וכן כתב הרמ"א בשו"ע (סימן תקפ"א ס"ד) שנוהגים ליתן צדקה לעניים ערב ראש השנה, וכתב הלבוש שהצדקה היא במקום קרבן. וכן גבי ערב יוה"כ כתב הרמ"א (סי' תר"ה) שנוהגין להרבות בו בצדקה. ומרנא ורבנא רבינו עובדיה יוסף צוקל"ה בספרו חזון עובדיה (ימים נוראים עמ' כ"ו) כתב על פי דברי הגמרא בתענית (יא): ומרן החיד"א בכרכי יוסף (סי'

תקפ"א אות ה') שהצדקה תהיה תמורת צומות ותעניות, כי בדור החלש שלנו מוטב להרבות בצדקה ובגמילות חסדים ובמעשים טובים מלהתענות, שעל ידי התענית ממעט במלאכת שמים.

והנה הגם שהצדקה לא מכפרת העוונות כדרשת רבי יוחנן במסכת סוטה (ה). על מאמר הכתוב (משלי ט"ז ה') "תועבת ה' כל גבה לב יד ליד לא ינקה" שאפילו עשה צדקה בסתר דכתיב בה "מתן בסתר יכפה אף" לא ינקה מדינה של גיהנום, וביאר רש"י שאע"פ שצדקה מכפה אף וחיימה, אינו מכפר על גסות הרוח. ובתוספות שאנן הביא מדרש משלי (פרק י"א) כשאדם בא על אשת איש ונדמון לו עני אחד ונתן לו פרוטה ואמר לא היה הקב"ה מזמין לי אותו עני לעשות צדקה אלא אם כן מחל לי אותו עוון, על זה נאמר יד ליד לא ינקה. מכל מקום נראה שכל זה שלא בתשובה, אבל אם נתן ליבו לתשובה שלימה, צדקה מסייעת שתשובתו תתקבל, וכמו שכ' התוס' (שם ד: ד"ה היא) שאף הבא על אשת איש יש לו חלק לעוה"ב אם עשה תשובה בחייו, אלא שצריך קבלת ייסורין בעוה"ז. ושמו מועיל הצדקה לכפר עוונות במקום ייסורין כשעשה תשובה שלימה, בפרט לאור העובדה שהאדם מתייגע ופעמים אף מתייסר הרבה להשיג כספו שממנו הפריש לצדקה, לכן עולה הצדקה במקום ייסורים.

וכן מצינו אצל הניאל (דניאל ד' כ"ד ובגמרא ב"ב ד.). שנענש שהושלך לגוב האריות לפי שהשיא עצה לנבוכדנצר שיהיה לו כפרה לבטל מה שנגזר עליו כפתרון החלום שיהא נטרד מהאנשים ולהיות עם בהמה, על ידי שיתן צדקה לעניי ישראל, וכן עשה נבוכדנצר, היה מקבץ בכל יום עניי ישראל שהביא בגולה והיו צריכין מזונות ומפרנסם, ואף דניאל כשהשיאו עצה זו לכך נתכוין שראה את ישראל בגולה מחזרין על הפתחים, ובשכר זה האריך נבוכדנצר עוד שנה שלימה, (סוטה כא. וברש"י).

ובספר מעיל צדקה (סי' ק"ב) מביא תשובת המהר"ם מרוטנבורג ז"ל שכל הנותן צדקה אפילו ניתנה רשות למלאך הפורענות להיפרע ממנו אין המלאך הממונה על הצדקה מניחו אלא רץ והולך בין מלאכי שלום כמרום והם נותנים לו ריצה ועומד לפני הקב"ה ומלמד עליו סגוריא ואומר רבש"ע פלוני שנתת רשות לאבדו זכות גדולה בידו, ומלאך הממונה על הפורענות אומר בשביל זה אתה מוכהו והלא כמה עבירות בידו, וזה משיב מצוה זו שעשה שקולה כנגד כולם, באותה שעה הקב"ה אומר למלאכי הפורענות אל תגזרו בו כי מצאו לו זכות?

ז' - אמירת י"ג מידות בכוונה

הנה בגמרא ראש השנה (ז'): איתא "ויעבור ה' על פני ויקרא" אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפילה, אמר לו כל זמן שישראל חוטאים יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם. על כן כתבו בסה"ק שמאחר ואמירת י"ג מידות בכוונה סגולה מופלאה לכפרת עוונות ראוי לומר י"ג מידות בכוונה, ולהבין מה שאומר, ולא כמצות אנשים מלומדה, זאת ועוד שהרי כתב השערי תשובה (סי' תקפ"א א') שאסור להזכיר י"ג מידות שלא בכוונה.

וכתב רבינו בחיי (שמות ל"ד ו' ז') וצריך אתה לדעת כי כל המבין שלוש עשרה מדות וידוע פירושו ועיקרו ומתפלל בהם בכוונה, אין תפילתו חוזרת ריקם, אלא אם כן היו בידו עבירות שמעכבות זאת. והנה בזמן הזה שאנחנו שרויים בגלות ואין לנו כהן גדול לכפר על חטאותינו ולא מזבח להקריב עליו קרבנות ולא בית המקדש להתפלל בתוכו, לא נשאר לנו לפני ה' בלתי תפילותינו וי"ג מדותיו, ומתוך י"ג מדות אלה למדנו סדרי תפילה ובקשת רחמים מאת אדון הכל יתעלה.

ובספר הקדוש יסוד ושורש העבודה (שער י"א פ"ח) כתב, והירות הי"ג מידות לאומרם בכוונה עצומה מאד מאד, כי אמירתם בכוונה מעוררים רחמים גדולים בעולמות העליונים, והזכרתם היא סגולה נפלאה לכפרת העוונות, וכשישמע שהתחילו הציבור לומר הי"ג מידות, אף אם הוא עדיין לא סיים, יפסוק באמצע ויאמר עם הציבור י"ג מידות, ויתחיל מפסוק "ויעבור ה' על פני ויקרא" ויזהר מאד בדקדוק התיבות של הי"ג מידות.

² סיפר הגאון הצדיק רבי פנחס מקורין בשם גאון אחד שהעיד כי בקהילת מעזיבו רצה אחד מחשובי הקהל לבטל מנהג היושבים עם קעירות צדקה בערב יום הכיפורים, כטענה שעל ידי הרעש שמרעשים הגבאים בקשקוש הכסף בקערותיהם מבלבלים את כוונת התפילה, אך הבעל שם טוב זצ"ל לא הניח לבטל מנהג זה, באומרו שקערות הצדקה בוקעים ברעשם את העולמות כולם. הוא היה אומר, מעשה ששנה אחת קודם ערב התקדש יום הכיפורים, היה קטרוג גדול על ישראל לכל יניחו תפילותיהם לעלות לרצון לפני המלך היושב על כסא רחמים, וכיון שהתחילו הגבאים והעניים לקשקש בקערותיהם, באותה שעה עלה קול זה של קשקוש מעות הצדקה ובקע רקיעים וביטל והסיר כל הקטרוגים והתקבלו תפילותיהם של ישראל לרצון!

ח' - לקיים בעצמו סדר י"ג מידות ולהעביר על מידותיו

ידוע מה שדרשו חז"ל (ר"ה יז): "ויעבור ה' על פניו ויקרא" אמר רבי יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו, מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח צבור, והראה לו למשה סדר תפילה, אמר לו כל זמן שישאל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה, ואני מוחל להם. וכתב בספר ראשית חכמה (שער הענוה פ"א) בשם הגאונים שאין הכוונה לבד על עטיפת המלית ואמירתו, אלא על ידי הדבקות במידותיו של הקב"ה וקיומם, אל רחום וחנון ארך אפים ורב חסד ואמת נוצר חסד לאלפים נושא עוון ועובר על פשע, בבחינת מה הוא רחום אף אתה תהיה רחום.

וביאר המהרי"ט בספרו צפנת פענח (האיוני דף רל"ב) בשם האלשי"ך הק' שאע"פ שלא יתנהגו כן אלא לפי שעה, כיון שהם מוחלים להכריחם ומעבירין על מידותיהן ונוהגים בחסד וברחמים תיכף ומיד הם נענים, וזהו שאמר ברית כרותה ל"ג מידות שאינן חוזרות ריקם.

וכן אמרו עוד בגמרא (ר"ה יז). כל המעביר על מידותיו מעבירין לו על כל פשעיו, שנאמר "נושא עוון ועבר על פשע" למי נושא עוון? למי שעובר על פשע! ומסופר בגמרא שרב הונא בנו של רב יהושע חלה ובה רב פפא לבקרו ומצאו שכבר התעלף והולך למוות, ביקש רב פפא שיכינו לו את התכריכין. לבסוף נתרפא רב הונא ואמר שראה בשמים שנקססה עליו מיתה, אך הקב"ה אמר שכיון שאינו עומד על מידותיו כך לא ידקדקו אחריו. ומבואר שעצה זו להיות מעביר על מידותיו מועילה אפילו אחר גמר דין למיתה, על אחת כמה וכמה שעצה זו גדולה לזכות בה קודם גמר דין.

ומצינו בזה עוד דבר נורא ממורן החפץ חיים (שמירת הלשון שער הזכירה פ"ב) שביאר מה שדרשו חז"ל (ב"מ ל: פת). לא חרבה ירושלים אלא משום שלא דנו לפני משורת הדין, שאע"פ שהיה בידם כמה עונות חמורות (יומא ט: שבת קיט:), ועוד היאך רק בשביל דבר זה לבדו יחרב הבית? אלא שבמידה שאדם מודד כך מודדין לו, ואם היתה מידתם להתנהג בוותרות גם השי"ת כביכול היה מוותר להם על עוונותיהם החמורים, אך אם האדם אינו מוותר לאחרים ממילא גם לו לא יוותרו.

וכה כתב מרן החיד"א בספרו ככר לאדן, "ומצינו כפרה בזול וללא סיגופים, ובלא מיתת בנים ועניות, והיא להעביר על מידותיו שמעבירים לו על כל פשעיו. וכמה יבוש ויכלם מי שיש לו לב, כי אלוקיו מרחם הורה לו כפרה בזו לבלי טורח וכלי מחסור ממון, והיא להעביר על מידותיו".

ט' - מידת הענוה

הגאון רבי חיים שמואלביץ זצ"ל (שיחות מוסר סי' ק"א) כתב דרך ועצה לזכות בד"ץ על פי מה שדרשו רבותינו במסכת חולין (ה:): על הפסוק בתהלים (פרק ל"ו) "אדם ובהמה תושיע ה'" אמר רב יהודה אמר רב אלו בני אדם שהן ערומין בדעת ומשימין עצמן כבהמה, ופירש רש"י שמשמין עצמן כבהמה, דכאי רוח. כלומר שמתנהגים בענוה ושיפלות, כמו שפירש בתהלים (שם). [ועיין שם במהרש"א כמה שפירש].

והביא עוד את דברי הגמ' בסנהדרין (צב). אמר ר"א לעולם הוי עני ותחיה, אמר ר' זירא גם אנו שנינו כך במשנה בית אפל אין פותחין בו חלונות לראות נענו, נמצא שאפלתו היא הצלתו, שכל זמן שאין כהן רואהו אין מטמא בנגעים, נמצא שהעני אף שיש בו חטאים אין מדקדקים בחטאיו ואינו נענש עליהם, וכן הוא מאמר הנביא (צפניה ב' ג) "בקשו עוה אולי תסרתו ביום אף ה'" כלומר שאף על פי שמצד עוונותיכם יש לכם לירא מן הדין, מכל מקום הענוה תהיה לכם למסתור מפני אף ה'. ויש להוסיף שכך מדוקדק גם בדברי הרמב"ם (פ"ב מהל' תשובה ה"ג) שכאשר האדם מתנהג במידת הענוה היא סגולה עבורו להינצל בד"ץ.

י' - לעורר רחמים על הבריות

עוד כותב הגר"ח שמואלביץ זצ"ל בספרו שיחות מוסר (עמ' ת"ל) שיש עצה וסגולה לקראת יום הדין על פי מה שאמרו חז"ל (שבת קנא): "נתן לך רחמים ורחמך" (דברים י"ג יח), שכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים, וכל שאינו מרחם על הבריות אין מרחמים עליו מן השמים, והביא דברי האור החיים שפירש שכל זמן שהאדם הוא בגדר טבע אכזרי, כמו כן יתנהג ה' עמו, שאין השם מרחם אלא לרחמן. וזוהי היסוד לכל תפילותינו בקשת "רחמים" לפני המקום, "רחמנו כרחם אב על בנים". ועל כן כיון שהיסוד לכל תפילותינו הוא מידת הרחמים של מלך מלא רחמים, על כן חובה עלינו להתאזר במידת הרחמים האחד כלפי חבירו, ולהרבות במעשים של רחמים עם הבריות, ואז אפשר לקוות שגם הקב"ה יתנהג עמנו ברחמים, שכך היא מידתו של הקב"ה שכל המרחם על הבריות מרחמים עליו מן השמים.

וסיים שכיצא בזה מצינו ברבנו הקדוש (ב"מ פה.) שעל ידי מעשה שכביכול לא ריחם על אותו העגל שהביאוהו לשחיטה באו לו כל הייסורים, ועל ידי מעשה שריחם על בני חולדה שהיתה המשרתת מנקה ומסלקת, ריחמו עליו מן השמים. הרי שמידת הרחמים מן השמים מתגלגלת לפי הנהגתו של האדם ורחמיו עם הבריות.

י"א - לחוש אימת וחרדת הדין

צריך לדעת שמי שחש בראש השנה אימת וחרדת הדין הוא סגולה טובה עבורו להצלה בדין, הן מפני שעל ידי זה מתעורר ליבו לתשובה שלימה, והן מפני שאם אינו ירא מאימת הדין הרי זה כביכול כמורד במלכות שמים כאילו אינו ירא מן הדין הגדול והנורא, שכולם עוברים לפני הקב"ה כבני מרון, מי למוות ומי לחיים. אבל מי שיירא מן הדין הרי הוא מוכיח בעליל שמקבל על עצמו עול מלכות שמים, ואינו מזולזל בדין ומפשפש במעשיו, ועל ידי כל זה הרי הוא מעורר רחמים על עצמו, וסגולה גדולה היא עבורו לצאת זכאי בדין. והנה מי שחש אימת וחרדת הדין ביום ראש השנה, הרי הוא ממליך את הקב"ה על עצמו באמת, כדברי חז"ל (ראש השנה טז.) אמרו לפני מלכויות כדי שתמליכוני עליכם. וכל עבודתנו בימי ראש השנה הם להמליך את הקב"ה עלינו, ועל כן מי שחש אימת וחרדת הדין, הרי הוא מבטל עצמו וכל כולו לפני המלך היושב על כסא רחמים, ונותן להקב"ה כתר מלוכה.

ויסוד לזה ניתן למצוא ממה שאמרו רבותינו בראש השנה (טז:) אמר רבי יצחק כל שנה שרשה מתחילתה מתעשרת בסופה, ופירש רש"י שישאל עושים עצמם רשים בראש השנה לדבר תחנונים ותפילה כעניין שאמרו תחנונים ידבר רש. והדברים מפורשים בדברי מרן החפץ חיים זצ"ל במשנה ברורה (סי' תקפ"ד סק"א) שביאר שאף שאנו בטוחים שנצא זכאים בדין, מכל מקום אין אומרים הלל בראש השנה ויום הכיפורים, כי צריך להיות ירא וחרד מאימת הדין "ועל ידי כך נזכר לזכות".

וכן יש להביא בזה מה שכתב השו"ע (סי' תקצ"ו) שלאחר תפילת מוסף של ראש השנה מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה, וביאר המשנה ברורה שהטעם כדי לערבב השטן שלא יקטר עליהם אחרי התפילה שהולכים ואוכלים ושותים ושמוחים לומר שאינם יראים מאימת הדין. ומבואר שעל ידי שאנו יראים וחרדים מפני אימת הדין אנו סותמים וחותמין בזה את טענותיו של השטן שאנו יראים וחרדים מפני אימת הדין, וממילא סגולה עצומה היא להיות ירא מן הדין שעל ידי זה ננצל בדין.

וכדברים האלה סיפר המשגיח הגה"צ רבי אליהו לופיאן זצ"ל לתלמידיו ברגעי יום הדין שפעם אחת נכח בבית משפט בחוץ לארץ בדין ודברים של שני גנבים שנדונו לתליה, אחד היה מסרק שערתיו לפני השופטים, כאות שאינו מתיירא מן המשפט, והבירו היה יושב ורועד משך כל זמן המשפט, וסוף דבר היה שהשופט נתן חנינה לשני שהיה ירא וחרד מהמשפט, ואת הראשון שלא נתיירא תלה, והיה אומר המשגיח דהן הן הדברים שהעצה לזכות בדין היא חרדת הדין.

וידוע על כמה גדולים לפני דור דורים, שכשהיה החזן מכריז בברכת החודש "אלול" היו מתעלפים, ואחריהם הקהל כולו מרוב אימת וחרדת הדין, וכך היה בכל שנה ושנה. והגאון ר' שמואל רוזובסקי זצ"ל העיד ששמע את הרב מברסקי אומר לבנו בחדש אלול "דע לך בני, כשאני נזכר שבעוד שני שבועות יחול ראש השנה, אין לי הנאה משום דבר". ומעשה עם האדמו"ר המהר"ש מבעלזא שהכין דרשה לשבת תשובה, ובבוקר שכח הכל, ורק אחרי שהזכירו חמו מה שהכין נשא את דרשתו, והעיד כי אירע לו כן מרוב הפחד והאימה מימי הדין, ומאו הפסיק לשאת את דרשת תשובה.

לאור זה יש ליישב קושיית העולם על מה שפסק בשו"ע (או"ח סי' תר"ג) שאף מי שאינו נוהר מפת של כותים כל השנה, מכל מקום בעשיית צריך ליהר. וקשה כיון שכל השנה אינו מקפיד בדבר, מה טעם ותועלת להחמיר בזה בימי עשרת ימי תשובה, בעוד שיוודע שאחרי עשרת ימי תשובה ישוב לאכול מפת עכו"ם. אלא נראה כי למרות שבכל השנה אינו מקפיד, ואף אחרי עשיית ישוב לאכול פת עכו"ם, מ"מ על ידי שנמנע בעשיית מאכילתו הרי הוא חש באמת את אימת הדין, ומעורר עצמו ופותח סגור ליבו לחוש חרדת הדין ולשוב בתשובה שלמה לה יתברך.

לאור האמור יש לבאר כיצד יחוש האדם אימת וחרדת הדין?

הנה רבינו יונה בשערי תשובה (שער ב' הדרך החמישית) כתב: "בעשרת ימי תשובה הירא את דבר השם, ליבו יחיל בקרבו בדעתו כי כל מעשיו בספר נכתבין, ובעת ההיא האלוקים יביא כמשפט את כל מעשה על כל נעלם אם טוב ואם רע, כי האדם נידון בר"ה וגזר דינו ביוה"כ, ובעת אשר ידע האדם כי יביאו את דינו לפני מלך בשר ודם הלא יחרד חרדה גדולה וישיית עצות בנפשו ובכל דרכי חריצות יחיש מפלט לו". נמצא שעל ידי שישית האדם כל זה בנפשו ליבו ישבר בקרבו

ויחוש באמת מה שאומרים בסליחות כדלים וכרשים דפקנו דלתיך רחום וחנון, נמצא שיהיה בידו שני סגולות, סגולת אימת הדין, ובכלל זה גם סגולת "לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוה" (תהלים נ"א י"ט).

כן יתבונן האדם על מעשיו בכל השנה החולפת, וכל ימיו עד עתה, כמה חסר בעבודת השי"ת ובפרנסתו וכדו' וכן כל מה שאירע בעולם, שהכל נגזר ביום ראש השנה ואז יהיה ליבו נשבר ותתקבל תפלתו בבחינת (תהלים נ"א) "לב נשבר ונדכה אלהים לא תבוה". ועוד יתבונן שעתה בימי הדין כל אחד ואחד נחתם לחיים או למיתה, ואפילו מלאכים יחפזו וחיל ורעדה יאחזו, ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין". כמו שנאמר בפיוט דרבי אמנון, ואם כן על אחת כמה וכמה שעלינו לחוש ולפחד מיום הדין.

ויש להוסיף שיוכל האדם להיות ירא וחרד מאד מן הדין על ידי שיתן אל ליבו מה שמצינו שאפילו התנא הקדוש רבי יוחנן בן זכאי (ברכות כח:) היה ירא וחרד מאימת הדין, שבעת שחלה נכנסו תלמידיו לבקרו, כיון שראה אותם התחיל לבכות, אמרו לו תלמידיו נר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החוק, מפני מה אתה בוכה? אמר להם אילו לפני מלך בשר ודם היו מוליכין אותי, שהיום כאן ומחר בבקר, שאין כעסו כעס עולם, ואין איסורו איסור עולם, ואין מיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייס בדברים ולשחדו בממון הייתי בוכה, ועכשיו שמוליכים אותי לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים, שכעסו כעס עולם, ואיסורו איסור עולם, ומיתתו מיתת עולם, ואני יכול לפייסו בדברים ולא לשחדו בממון. ולא עוד, אלא שיש לפני שני דרכים, אחת של גן עדן ואחת של גיהנום, ואני יודע באיזו מוליכים אותי ולא אבכה!?

ומצינו עוד (חגיגה ד:) שכשהיה רבי אלעזר מגיע לפסוק זה היה בוכה, "ויאמר שמואל אל שאול למה הרגתני להעלות אותי" (שמואל א' כ"ח), ומה שמואל הצדיק היה מתיירא מיום הדין, אנו על אחת כמה וכמה! דכתיב (שם) "ותאמר האשה אל שאול אלהים ראיתי עולים", שראתה שמואל ומשה, דשמואל הלך להביא עימו למשה, אמר לו דלמא חס ושולם אני נתבע לדין, וביקשו שיבוא עימו שאין דבר שכתב בתורה שלא קיימו. ואם ארזי הלבנון שמואל הנביא, ורבן יוחנן בן זכאי היו יראים וחרדים עד מאד מפני הדין, מה נענה ומה נאמר אנו מפני יום הדין.

י"ב - לב נשבר ונדכה

אודנו דוד המלך ע"ה בתהלים (נ"א י"ט) אומר "לב נשבר ונדכה אלוקים לא תבוה", ואמרו רבותינו בגמרא ראש השנה (כו:) כמה דכייף איניש דעתיה ברה"טפי מעלי ליה. ואומר היה המשגיח הגה"צ רבי יחזקאל לונשטיין זצ"ל (אור יחזקאל ב' עמ' קי"ח) שקשה לאדם לזכות בראש השנה מפאת מעשיו, והתקוה היחידה שיש היא לזכות לנשיאת חן בעיני השי"ת על ידי לב נשבר ונדכה, שכאשר האדם בא לראש השנה מתוך שברון לב, בהכרה שאין בו מאומה ואין לו כל סיכוי לזכות בדין, אז הקב"ה לא יבזהו ויקבל אותו ברצון.

ומספרים שהבעש"ט ציווה פעם לתלמידו הרה"ק ר' זאב קיצס זצ"ל שהיה בעל תוקע אצלו, שילמד סדר הכוונות של התקיעות, ור' זאב למד את הכוונות וכתב אותן על גיליון מיוחד והניחו בכיסו, ובשעת התקיעות הגיליון נאבד, והתחיל להתמרמר בלבו, ובכה בכי תמורום בלב נשבר ונדכה, והוכרח לסדר התקיעות בלי כוונות. לאחר התפילה אמר לו הבעש"ט "בהיכל המלך נמצאים הרבה חדרים והיכלות, ומפתחות שונים ומיוחדים יש לכל דלת, אך יש כלי אחד שעל ידו אפשר לפתוח כל המנועולים כולם, והוא הגרון-לב נשבר. הכוונות הן מפתחות לשערים שלמעלה, ולכל שער כוונה אחרת, אבל לב נשבר יכול לפתוח כל השערים וההיכלות כולם, גם בלי המפתחות המתאימים".

י"ג - לקבל עליו עול תורה ומעבירים ממנו עול מלכות

בספר לקט רשימות מביא מהמשגיח דליקווד הגאון רבי נתן מאיר וואכטפויגל זצ"ל שהעצה וההכנה ליום הדין להיות מונח בלימוד, וביאר את מאמר חז"ל (פ"ד דאבות) כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות, שאין הכוונה רק כפשוטו לעול מלכות בשר ודם, אלא טמון בזה גם כן עול מלכות שמים, על ידי שמקבל עליו עול תורה מסירים ממנו דין שמים, והוסיף שלכן מצינו לגדולי עולם שבאלול למדו בהתמדה גדולה יותר.

וסיפר המשגיח שהיה מעשה בבחור בראדין שלא הגיה תפילין, ובאו למרן החפץ חיים שיורוק אותו מהשיבה, ואמר החפץ חיים שמכיון שהוא שקוע בלימוד להשאירו בישיבה, ואמר המשגיח וכן הוא בדין שמים שמי שהוא מונח ושקוע בלימוד תורה ינצל. והוסיף דאין זו סגולה, אלא עול תורה זו מציאות שתופסת את כל מציאותו של האדם, וממילא אין מקום לדברים אחרים, ולכן מעבירים ממנו עול אחר.

י"ד – ניצול הזמן בימי ר"ה ויוה"כ לעבודת ה'

ידוע מה שכתב הרמ"א (או"ח סי' תקפ"ג ס"ב) בשם הירושלמי שנוהגים שלא לישון ביום ראש השנה, וכתב הט"ז דאיתא בירושלמי שמי שיישן בראש השנה מזלו יישן. וכתב השל"ה (ר"ה פרק תורה אור) דלאו דוקא ישן ממש, אלא אפילו ער ויושב בטל, ואינו מבקש על נפשו בתפילה ותחנונים, ישן מיקרי, ואדם מועד לעולם בין ער בין ישן (בבא קמא כו.) אם אינו עוסק בתורה ובמעשים טובים. ונראה דעיקר הדבר הוא, שצריך להשתדל לנצל כל רגע ורגע ביום ראש השנה לעסק התורה, כי אז כאשר ידונו אותו בשמים יהיה זה למליץ יושר, ומובטח שעל ידי זה מטה דינו לכף זכות כי יהיה נידון באשר הוא שם, (עיין בראשית כ"א י"ז וברש"י שם). וגם מטעם זה נוהגים לגמור ביום ראש השנה כל התהלים כמו שכתב המשנ"ב (שם או"ח סי' תקפ"ג), והיינו משום שעל ידי זה מנצל כל רגע ורגע ממש.

ובספר שפת אמת (ליקוטים לר"ה ד"ה איתא בגמ') מבאר מה שאמרו בגמרא (ר"ה טז:) אין דנין את האדם אלא לפי מעשיו של אותה שעה שנאמר "באשר הוא שם" ופירש רש"י ולא על מה שעתידי לעשות, והקשה דלכאוי פשוט שלא דנים את האדם על מה שעתידי לעשות, ותירץ שגם על מה שכבר עבר ועשה אין דנין, אלא רק לפי מעשיו של אותה שעה, שאם שב בתשובה והסיר העוון מנפשו, אין עליו דין רק לפי מעשיו שהשאירו בו עדיין רושם באותה שעה. והן הן הדברים.

והנה איתא בירושלמי (ר"ה פ"א ה"ב ב"ר נ) שהקב"ה דן את ישראל בראש השנה ביום בשעה שעושים מצוות, ואת האומות בלילה בשעה שהם ישנים ואינם עושים עבירות. ונראה דהן הדברים דמפני שאין דנים את האדם אלא באשר הוא שם, לכך מחזור הקב"ה לדון את ישראל ביום שאז עוסקים בעשיית המצוות ולימוד התורה, ומפני כך צריך לנהוג גם באומות לדונם בלילה שאז אינם עושים עבירות. אלא דיש הבדל גדול, שאצל ישראל נחתמים לאלתר לחיים כיון שבאותה שעה עוסקים בתורה ובמצוות ונמצאו זכאים, משא"כ הגויים שהם באותה שעה ישנים צריך לבדוק בכל מעשיהם. וגסי הגאון המפורסם אב"ד "יראים" רבי יעקב זר שליט"א ראש כולל "יקרי ציון" בני ברק, הוסיף בכאור הירושלמי דכיון דזכין לאדם שלא בפניו ואין הבין לו שלא בפניו (ב"מ יב.), כך בשעה שהאדם ישן נשמתו עולה לשמים ודנים אותו, ואולם על ידי שנשא ניעור ברה"ע ועוסק בתורה ובמצוות יש יכולת בידי ב"ש של מעלה רק לזכות לו ולא לחוב, כי אין הבין לאדם אלא בפניו.

וכמו כן ביום הכיפורים כל רגע ורגע חשוב עד מאד וסגולתו לאין ערוך, ולכך צריך לנצל כל רגע פנוי לעסק התורה או קריאת תהלים. וכן שמעתי כמה פעמים מפי קודשו של מרנא ורבנא מרן רבינו עובדיה יוסף זצ"ל שעורר על ניצול הזמן ביום הכיפורים, שכל רגע ורגע פנוי ביוה"כ ראוי לחטוף ולנצלו לעסק התורה, והיה אומר שלכן יקצרו הגבאים במכירת העלויות והמצוות של יוה"כ ולא יבטלו את הזמן, ושכל מי שאינו מתכוין לקנות יסלק דעתו ומחשבתו מהמכירות ויפנה ליבו לתורה לחטוף זמן זה לעסק התורה או קריאת תהלים וכדומה, והיה זועק מנהמת ליבו כי חבל מאד להפסיד כל רגע מקודש של יום הכיפורים, שהשגותיו גדולים לאין ערוך, וכך היה למעשה בבית מדרשו שמכירת המצוות היו נמכרים בדקות ספורות ממש למרות שהיו מתפללים עימו עשירי תבל ואילי הון, ובליל יוה"כ היה לומד בהתמדה מסכת יומא עד השעות הקטנות של הלילה, ואף בישיבתו תיקן סדר לימוד ביום הכיפורים בין התפילות.

והגאון רבי יהודה ליב חסמן זצ"ל משיגח דשיבת "חברון" (מובא בסוף ההקדמה לס' אור יהל) ביום הכיפורים האחרון ירד אחרי תפילת נעילה לביתו כי נחלש הרבה מהתענית, וירדו עמו מניין מהבחורים, והמתינו לתפילת מעריב, נענה המשיגח ואמר בהפסרת מנחה קראנו שאמר יונה לאנשי האוניה "שאוני והטילוני אל הים", ויש לדקדק למה אמר יונה "שאוני והטילוני" היה לו לומר "הטילוני אל הים" וחסל, אלא יש לומר שדקדק במילה זאת להשתמש ברגע שייגיהו אותו – לדעת כי יש לו עוד רגע חיים, וכך עלינו להבין ולידע שנשא לנו עוד רגע של קדושת יום הכיפורים, ולא נאבד מרגלית יקרה זו בלא דעת.

ט"ו - לקבל על עצמו קבלה טובה ואפילו קטנה

מסורת בידינו מהקדמונים שעל ידי שהאדם מקבל על עצמו איזו קבלה טובה הרי זו סגולה גדולה שינצל על ידי זה בדין להיכתב ולהיחתם לחיים טובים ולשלום. ואפילו קבלה קטנה, אבל שיקבלו עליו בלב שלם, ועל ידי זה יש בכוחו לשדד ולשנות גור דינו לחיים טובים ולשלום. וראוי שיקבל על עצמו בערב ראש השנה, ואם עבר ראש השנה ולא קיבל יקבל על עצמו עד ערב יוה"כ, ואם איחר גם זה יקבל על עצמו עד תפילת הנעילה.

ויש לבאר זאת על פי מה שישנו רבותינו במדרש שיר השירים (פרק ה') על הפסוק "פתחי לי אחותי רעיתי" רבי יוסי אומר אמר הקב"ה לישראל פתחו לי פתח אחד של תשובה כחודה של מחט ואני פותח לכם פתחים שיהיו עגלות וקרניות נכנסות בו. ועוד אמרו רבותינו פתחו לי פתח כחודה של מחט ואני אפתח לכם כפתחו של אולם. ולכן גם בזה על ידי קבלה אחת טובה הרי זה בבחינת כחודו של מחט ואף יותר, ועל ידי זה פותח הקב"ה לנו שערים כחודו של אולם.

וכבר מרגע הקבלה סגולתו עצומה ועושה רעש גדול בשמים להגן ולהציל האדם, כדון כל נדר שאדם נודר ומקיים לאחר זמן. וכן איתא במסכת תענית (ה'): שבדורו של ר' זירא גזרה המלכות גזירה ויחד עם זאת גזרה שלא יתענו, אמר ר' זירא לבני דורו נקבל עתה על עצמינו להתענות בעתיד בזמן שתתבטל הגזירה, והביא סמך לדבר שמשעת הקבלה סגולה היא שתתקבל תפילתו ובקשתו, שנאמר (דניאל י"ב) "ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבבך להבין ולהתענות לפני אלהיך נשמעו דבריך". וכעין זה מצינו גם אצל ריש לקיש (ב"מ פב.) שמאותו רגע שקיבל על עצמו עול תורה תשש כוחו, אף על פי שעדיין לא התחיל לעסוק בתורה.

וכן מצאנו בדברי רבינו יונה בשערי תשובה (שער שני י') שמרגע שמקבל האדם על עצמו לשנות דרכיו ומקבל דברי המוכחים, קנה לנפשו זכות ושכר, והביא דברי המכילתא (בא י"ב כ"ח) בעניין עשיית הפסח שנא' "וילכו ויעשו בני ישראל" והלא לא עשאוהו מיד אלא עד י"ד לחודש? אלא כיון שקיבלו עליהם לעשות מעלה עליהם כאילו עשו מיד.

צא ולמד ממה שכתב לחדש בספר יסוד ושורש העבודה (שער ח' פרק י"ב) בדברי הזוה"ק (בראשית דף ד') שמצוה לחדש חידושי תורה במיוחד בשבת שע"ז מעטרים לאביו ואימו בגן עדן, שאם אדם חושב איזה שעה ביום שבת קודש לחדש בשכלו הנהגה טובה בעבודת הבורא יתברך שיתנהג בה כל ימי השבוע הרי זה כמו שמחדש חידושי תורה, הן בקבלת הנהגת סהרת המחשבה הן בהנהגת הדיבור למעט בכל יכולתו, הן בהנהגת התמדת לימודו יותר מימים שחלפו ועברו, הן בהנהגת כוונת התפילה או בברכת הנהגין וכיוצא בזה, אף בהנהגת אכילה ומשגל, גם כמשא ומתן שלו לעסוק בה בהיתר, דמלאכת מחשבת של קבלה טובה נחשבת כלימוד תורה וכאילו חידש סתרי תורה, והקב"ה ישתעשע בחידושי זה בפמליא שלו, וגם יעטר בו הקב"ה וכל פמליא שלו וכל נשמות הצדיקים שבגן עדן כמבואר בזוה"ק.

והנה כיוצא בזה נוהג היה הרש"ש הק' לדרוש בראש השנה קודם תקיעת השופר (הביאו בארוכה הפלא יועץ ערך ראש השנה) כי שערי תשובה פתוחים והתעוררות תשובה מעט בראש השנה הוא כנגד טורח גדול בזמן אחר, ואל יפחות כל אחד מלשוב מאיזה חטא קל או חמור, כי בזה זוכה להיות צדיק בעל תשובה ומכריע כל העולם לכף זכות.³

³ בהקשר לכח הקבלה שיש בידה להכריע לכף זכות, הנני להביא בזה עובדא דהוה בדדיי, ביום שלישי י"ד אלוה התשע"ז נגשתי ידד לאחר תקופה ארוכה שלא ראיתיו. במהלך שיחתנו הוא פנה ושאל אותי אם הכרתי לפלוני שנפטר לאחר זמן קצר מעת שהתגלגלה בגופו המחלה הידועה רח"ל, והוא נעיר לימים, השבתי שאמנם אני מכיר, אך דבר אחר אני יודע, שלאחרונה שומעים רח"ל על הרבה חולים במחלה הידועה, וכמעט אין אדם מישראל שאין לו קרוב כזה או אחר במשפחה שלא חלה במחלה הידועה, והרי זה כמגפה המתפשטת בשדה קוצים. לשמע דברים אלו, נענה והחל לספר לי שאף אביו חלה לפני חצי שנה במחלה הידועה, כשהחל לצאת מראשו בלוטה גדולה, ומיד דרשו בבכרי הרופאים, ולאחר בדיקות רבות ומקיפות, בישרו להם הרופאים את הקשה מכל, שנתר לאביהם לחיות ארבעה חודשים בלבד, וכי אין שום אפשרות לפעול לרפואתו בשום דרכי טיפול, כי הדבר נתגלה באיחור מאד. הן המשיך וסיפר שהם לא הסתפקו בכל הבדיקות המקיפות, והחלו לקיים בדיקות חוזרות ונשנות קשות מנשוא של ביופסיה וסטי ואם אר אי ועוד בבתי חולים נוספים וייעוץ אצל גדולי הרופאים, כדי לבדוק ולאמת את החלטת בכירי הרופאים, ולצורך כך הוכרחו לשלם הון עתק לרופאים ומנתחים גדולים, אך כולם השיבו להם פה אחד שאין תרופה למכתו של אביהם ונתר לו לחיות חודשים ספורים. מתוך דבריו ניתן היה להבין שאביו כבר נפטר, וזה מה שהוא מבקש לרמוז לי. פניתי לידידי ושאלתיו בפירוש בשלום אביו העודנו חי? או אז השיבני בחיוך גדול שאביו קיבל על עצמו קבלה, ועמד בה איתן בכל מוחו, ולאחר תקופה החל לעשות טוב מחדש את כל הבדיקות, והרופאים נדהמו מהתוצאות המפתיעות, ולא מצאו שום זכר למחלה, לא דבר ולא חצי דבר, כלום! הוא אף הוזמן אותי לביתו לראות עין בעין את כל המסמכים שקיבלו ממכירי הרופאים על מצבו הרפואי של אביהם טרם התחולל הנס הגדול, ואף הרופאים לא האמינו למראה עיניהם, והכריזו פה אחד שזה ממש תחיית המתים. שאלתיו האם אביו בכל זאת עבר איזה טיפולים, זריקות, הקרנות, כדורים, וכל כיוצא בזה? לא ולא! השיבני, שום דבר, אבל כלום! פניתי לידידי ובקשתי לדעת איך קבלה קיבל אביו על עצמו? אך הוא סירב בכל תוקף לספר, אמרתו לו דע לך כי אתה חייב לספר מהי הקבלה שקיבל אבך, כי זכות גדולה היא לו שבענין"ה נתחוק כולנו על ידי זה, ומבדי שאין להסתיר כזה דבר! הן עמד ושקע בהרהורים, ולפתע החליט לגלות דבר הקבלה של אביו וכך סיפר, יום אחד כאשר אביו שקע בהרהורים על יום קיצו הקרב ובא, ולאחר שכבר ציווה לבני ביתו את צוואתו האחרונה, עבר על ידי בית מדרש מרכזי בירושלים ולפתע עלתה בלבו מחשבה לעלות כמה רגעים לבית המדרש, והנה היאך שנכנס שמע את הדרשן שואג בקול חוצב להבות אש: "יש היום אנשים המבילים זמנם לריק בגלישה באינטרנט ובראיית סרטים, ואתם יודעים מה הקב"ה עושה? הקב"ה מביא עליהם את המחלה הידועה רח"ל, ואז או שהם חוזרים בתשובה, או שבסופו של דבר הם צריכים לבלות את זמנם בבתי חולים". האב שידוע לרבים כירא שמים, ועובדה זו שהוא מבלה זמן בראיית סרטים אינה ידועה לאף איש מלבד בני ביתו, צמרמורת אחזה בגופו, ומיד קיבל על עצמו קבלה גמורה בלב שלם, שלעולם עוד לא יצפה בסרטים. והנה לאחר כמה שבועות של התחזקות בעבודת השי"ת ועמידה איתנה בקבלתו, שב לעשות את כל הבדיקות מחדש, והתוצאות היו פשוט מפתיעות כאמור, אין שום סממן למחלה, הכל נעלם כליל. הרופאים העידו שללא ספק מדובר בנס רפואי, וכמ"ש "ועבדתם את אלהים וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך".

ט"ז - לדון כל אדם לכף זכות

שנו רבותינו במסכת שבת (קכז:): הדין את חבירו לכף זכות דנין אותו לזכות, וכתבו בעלי המוסר שמכאן יש עצה גדולה לזכות בדין על ידי שישיריש האדם בליבו מידה זו לדון כל אדם לכף זכות, ובפרט בימים אלו של אלול והימים הנוראים, שעל ידי זה גם בשמים ידונו אותו לכף זכות.

ומפורסמים דברי בעלי המוסר שאין דנים את האדם למעלה בשמים עד שידון את עצמו בעולם הזה, וכמעשה דנתן הנביא (שמואל ב' י"ב) שבא לדוד המלך ע"ה על ענין אוריה החיתי, ואמר לו בדרך משל לשני אנשים שגרו בעיר אחת, אחד עשיר והשני עני, לעשיר היו עדרי עיזים וכבשים ובקר רבים במספר ולעני לא היה כלום חוץ מכבשה אחת קטנה שאותה רכש בכסף והיתה כל רכושו, והגיע אורח לבית העשיר והס העשיר על רכישו לקחת מעדרי צאנו ובקרו לסעודת האורח אלא לקח את כבשת העני והכין ממנה סעודתו, וכששמע זאת דוד המלך כעס על העשיר ונשבע בשם ה' כי בן מות הוא, ואז אמר נתן הנביא לדוד אתה האיש. והנה כמו כן כאשר נשמת האדם עולה לשמים מושיבים אותו בראש בית דין, ומבקשים ממנו לדון, ומביאים לפניו כל המעשים שעשה בעולם הזה, דבר אחרי דבר, ושואלים אותו מה דינו של פלוני שעשה ככה וככה והוא חורץ את דינו, ונמצא שאם הרגיל עצמו לדון כל האדם לכף זכות כמאמר התנא באבות (פ"א ו'), ממילא חורץ גם את דינו בבואו לדון לעתיד לבוא לכף זכות. שוב ראיתי שהאריך כן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל בספרו שיחות מוסר (עמ' תכ"ט).

י"ז - להשפיע תורה ויראת שמים לרבים

שנה אחת באלול דיבר הסבא מסלבודקה בשיחתו שהעצה לימי הדין היא להעביר על מידותיו, אולם אחרי תפילת מעריב פנה אל התלמידים ואמר שאכן סגולה גדולה היא לזכות בדין על ידי שמעביר על מידותיו, אך היות והעבודה בזה היא רבה והזמן קצר, לכן העצה המיידית היא להיות ממוכי הרבים.

והנה ידוע יסודו של הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל בביאור מאמר הכתוב (דברים ל"ב ד') "הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט, אל אמונה ואין עול צדיק וישר הוא", וקשה אם ה' צדיק פשוט שהוא ישר, וביאר שלא כמידת בשר ודם מדתו של השי"ת, מלך בשר ודם כשדן אדם לדין ומתחייב מיתה וכדומה אינו מתחשב בצער משפחתו וקרוביו והורגו, אבל אצל הקב"ה גם כלפי שמים האדם חייב מיתה, מ"מ אם משפחתו זכאים ולא מגיע להם צער זה, אין הקב"ה נוטל נשמתו.

ומפני זה על שמועה רעה שלא תבוא, צריך כל אחד ואחד לפשפש במעשיו, שאם לא היה ראוי להצטער, לא היה נעשה או נודע לו דבר אותה השמועה. ובה מיושב מה שאמרו רבותינו במסכת שבת (קו). אחד מן האחים שמת ידאגו כל האחים, אחד מן החבורה שמת תדאג כל החבורה כולה. וכעין זה מצינו במס' מכות (יא). שאכל אריה לאיזה אדם במרחק שלוש פרסאות מריב"ל, ומפני זה לא בא אליו אליהו שלושה ימים על שלא הועילה זכותו להציל לאותו אדם, ויש לכבד גם כן בדרך זו.

ומכל זה רואים שאדם שהוא מזכה את הרבים ומקושר לאחרים, ממילא זה גופא סגולה גדולה עבורו להינצל בדין, שגם אם ח"ו לפי מדין הזכויות שלו חייב מיתה או גלות וכדומה, מ"מ אם הוא מזכה את הרבים ומשפיע מתורתו ויראתו על אחרים, או מטיב עם אחרים ועושה עימהם חסד, ממילא הקב"ה דן אותו לחיים, כי הגם שהוא עצמו חייב, אבל יגרם לאחרים צער והפסד ממיתתו או מחוליו והם לא ראויים לקבל עונש זה, לכך הוא נחתם לחיים טובים ולשלום.

ובאמת מצינו כמה עובדות באנשיים שמתו ודבר זה נעלם מעיני קרובם עד פטירתם, אף שזו מלאכה קשה מאד להעלים מעין איש ציבור מנהיג וגדול הדור פטירת קרובו, שהכל נכנסים ויוצאים לפניו, וכתבי האיגרות והספרים עולים על שולחנם תדיר, כמו הגאון רעק"א שלא ידע בפטירת בתו אשת החת"ס, ועוד גאונים, וכן בימינו מרן הגריש"א שנעלם ממנו כמה שנים עד יום מותו פטירת בתו אשת חבר למרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א, והיינו כאמור כיון שלא היה להן לסבול ולהצטער בשמועה זו לכן הקב"ה העלים מהם דבר זה.

והאמת שדבר זה כבר מפורש בתורה שהרי לוט ניצול מהפיכת סדום בשביל כבודו של אברהם, והיינו שכיון שהיה קרובו ולא היה מגיע לאברהם צער מיתתו של לוט לכך גם לוט עצמו ניצל, ועל ידי זה הציל הקב"ה את כל העיר צוער בשביל לוט שביקש להניחה שתחיה נפשו שם, כדי שלא ילך לעיר שוממה, וכמו שכתב רש"י (בראשית י"ט כ"א) לא דיך שאתה ניצול, אלא אף כל העיר אציל בגללך. הרי שבגלל שלוט היה מקושר לאברהם נחתם לחיים, ועל ידי זה התגלגל הצלת כל תושבי העיר צוער.

וראתי בשם בעל העקדה שביאר את טענתו של יהודה "ועתה כבואי אל עבדך אבי והנער איננו איתנו ונפשו קשורה בנפשו" (בראשית מ"ד ל'), שיהודה ביקש לעשות כאן משפט יושר ודין צדק ולחון את בנימין, וטענתו היתה שיעקב אינו ראוי להרגיש צער זה, וכמידת הקב"ה שאינו מעניש באופן שיגרם מכך צער לאדם אחר שלא מגיע לו צער זה, וזהו מה שכתוב "משפטי ה' צדקו יחדיו".

ועפ"ז ביאר השדי חמד (מערכת ר"ה סימן א' אות ו' ד"ה ולכאורה) שלכן מקובלת יותר התפילה אצל הצדיקים במוותם ובחייהם, לפי שהקב"ה מקבל תפילתם שלא לגרום להם צער שאינו מגיע להם בדין בראותם שאין תפילתם מתקבלת. ושלכך כתב הרמ"א בהלכות ראש השנה (סי' תקפ"א ס"ד) שיש מקומות שנוהגין לילך על הקברות ולהרבות שם בתחנונות, שהתפילות שם מקובלות ביותר, כי לא מגיע לצדיקים שוכני עפר שיצטערו אם לא תתקבל תפילתם. ודפח"ח.

והנה בספר זכרון שמואל (עמ' תקנ"ט) כתב הגר"ש רוזובסקי זצ"ל על דברי הגאון ר' ישראל סלנטר זצ"ל שאחד הדרכים לזכות בדין הוא לזכות את הרבים, שכל בן תורה יכול להיות בכחינת רבים צריכים לו על ידי שיתחזק בתורה ובתפילה ובשמירת סדרי הישיבה, כי השפעתו של כל יחיד רבה על כולם. ובכלל זה אם מסייע לאחרים בהגנת הלימוד וכדומה, ודאי יועיל לו להיחתם לחיים טובים ולשלום.

י"ח - גמילות חסדים

בסה"ק תומר דבורה להרמ"ק (פרק א') כותב שיש בשמים בהיכל ידוע מלאכים ממונים לקבל גמילות חסדים שבני אדם עושים בעולם הזה, וכאשר מידת הדין מקטרגת, מיד אותם מלאכים מראים החסד ההוא, והקב"ה מרחם על ישראל מפני שהוא חפץ בחסד, ולכן למרות שהם חייבים, אם הם גומלים חסד זה לזה הקב"ה מרחם עליהם. וכמו שהיה בזמן החורבן שאמר הקב"ה למלאך גבריאל שהוא שר הדין והגבורה, בוא אל המלאכים בניות לגלגלים, ותקח משם גחלי אש לזרוק על ירושלים, להחריב את העיר ולהרוג את אנשי ירושלים, לפי שהיו עובדי עבודה זרה ולא שמעו לנביאים לחזור בתשובה, והיה הדין מתחזק עד שביקש לכלות את הכל, מפני שנתחייבו כליה, וגבריאל לקח את הגחלים, והמתין שש שנים אולי יחזרו בתשובה. כיון שלא חזרו בתשובה ביקש לזרוק את הגחלים, וכתוב בנבואת יחזקאל "וירא לכרובים תבנית יד אדם תחת נפיהם" כלומר, אמר הקב"ה לגבריאל, הם גומלים חסדים אלו עם אלו, אם כן תצנן את הגחלים ויהיה תקומה לתושבי ירושלים, ולכן למרות שנחרב בהמ"ק ואנשי ירושלים הלכו לגלות, אבל חיו שם והולידו ילדים, וחלקם אפילו חזרו לבית שני, ואף שחטאו והיו חייבים עונש, מכל מקום כיון שהקב"ה אוהב חסד, ריחם עליהם בעשותם חסד.

ומבואר כי עשיית חסד כוחה רב למחול העוון או להמתיק העונש, וסגולה גדולה הוא לזכות על ידה בדין, וכן איתא במסכת דרך ארץ (פרק ז') אוהב את גמילות חסדים, כדי שתנצל ממלאך המוות. ובמסכת ראש השנה (יח.) איתא, "לכן נשבעתי לבית עלי אם יתכפר עוון בית עלי בזבח ובמנחה", אמר רבא בזבח ובמנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר בתורה. אב"י אמר בזבח ומנחה אינו מתכפר, אבל מתכפר בתורה ובגמילות חסדים. רבא ואב"י מבית עלי היו, רבא שעסק בתורה חי ארבעים שנים, אב"י שעסק בתורה ובגמילות חסדים חי שישים שנים.

י"ט - עניית איש"ר בכל כוחו

מפורסמים דברי רבי יהושע בן לוי במסכת שבת (ק"ט): כל העונה אמן יהא שמייה רבה בכל כוחו קורעין לו גזר דינו אפילו של שבעים שנה, ואפילו אם יש בו שמץ של עבודה זרה מוחלין לו, ועוד איתא שם דאמר ריש לקיש שכל העונה איש"ר בכל כוחו פותחין לו שערי גן עדן, וביאר המהרש"א דגן עדן מלא שערים זה מלפנים זה, ואין כל אחד רשאי להיכנס לשערים הפנימיים, וכמו שאמרו בגמרא (ב"ב עה.) אין אדם נכווה אלא מחופתו של חבריו, ומי שעונה איש"ר בכל כוחו מכניסים אותו לשער הפנימי, ורבינו יוסף חיים זצ"ל בבן יהודע הוסיף לבאר שהעונה איש"ר בכל כוחו מזומן לחיי עוה"ב, שבעת פטירתו מיד בעלות הנשמה בסערה השמימה כבר צופה ורואה את מקומה המוכן ומזומן לה בגן עדן, ואינה סובלת ומתייסרת מפני אימת הדין כמו בכל אדם רגיל.

והנה רש"י פירש בכל כוחו היינו בכל כוננתו, והתוספות הביאו דברי ר"י בשם הפסיקתא כמעשה דרבי ישמעאל בן אלישע שכשישראל נכנסים לבתי כנסיות ואומרים יהא שמייה רבא מברך "בקול רם" מבטלים גזירות קשות. ומתוך כל זה עולה על נס עצה נוספת לזכות בדין על ידי שיתחזק בעניין אמן יהא שמייה רבה. ויעויין עוד בחי' החת"ס (שם) שכתב שסגולת עניית איש"ר בקול רם ובכונה מועיל לכפר אפילו על עון חילול השם, שכפרתו במיתה.

ולחיווך עניין זה ראוי להביא בזה מדברי מרן החפץ חיים זצ"ל במשנה ברורה (סי' נ"ו סק"א) על מה שכתב השו"ע שיש לכיון בעניית הקדיש ולענות בקול רם ולהשתדל לרוץ כדי לשמוע קדיש, שהרי אמרו חז"ל כל העונה איש"ר מברך בכל כוחו קורעין לו גזר דינו ופירשו הראשונים בכל כוונתו ובכל איבריו, שיאמרנה בלב ונפש ולא רק כמוציא שפתיו ולבו בל עמו. גם יכווין לשמוע הקדיש מפי הש"י שידע על מה עונה איש"ר ואמן שאחרי דאמירן בעלמא. וכל שכן שצריך לזוהר מאד ומאד שלא להשיח באמצע קדיש או קדושה וכדאיתא במסכת דרך ארץ דר' חמא מצא את אליהו הנביא עם כמה אלפי גמלים טעונים אף וחומה לשלם לאלו, וכל המדבר באלו המקומות עליו הכתוב אומר "ולא אותי קראת יעקב" (הובא בב"י סי' קכ"ה). וכתוב בספר חסידים מעשה בחסיד אחד שראה לחסיד אחר במותו ופניו מוריקות א"ל למה פניך מוריקות? א"ל מפני שהייתי מדבר בשעה שהש"י היה אומר ויכולו וברכת מגן אבות וקדיש. ובספר מטה משה (סימן תי"א) הביא בשם המדרש שחכם אחד נתראה לתלמידו בחלום וראה התלמיד שהיה לרבו כתם במצחו וא"ל מפני מה אירע לך כך? א"ל מפני שלא הייתי נוהר מלדבר כשהחזן היה אומר קדיש. ואפילו להרהר בדברי תורה אסור בשעה שהחזן אומר קדיש מפני שצריך לכיון הרבה בעניית הקדיש (פרי חדש), ואין חילוק בין קדיש על תנ"ך או אגדה או משניות, עכ"ל המושג"ב.

כ' - לקבוע בליבו כי אין עוד מלבדו

מפורסמים דברי הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל בספרו נפש החיים (שער ג' פרק י"ב) שיש עניין גדול וסגולה נפלאה להסיר ולבטל מעליו כל דיני ורצונות אחרים שלא יוכלו לשלוט באדם ולא יעשו שום רושם כלל, כאשר קובע בליבו לאמור הלא ה' הוא האלוקים האמיתי ואין עוד מלבדו יתברך שום כח בעולם וכל העולמות כלל והכל מלא רק אחדותו הפשוט יתברך שמו ומבטל בליבו ביטול גמור ואינו משגיח כלל על שום כח ורצון בעולם ומשעבד ומדבק טוהר מחשבתו רק לאדון יחיד ברוך הוא, כן יספיק הוא יתברך בידו שממילא יבטלו מעליו כל הכוחות והרצונות שבעולם שלא יוכלו לפעול לו שום דבר כלל. וידוע דבר זה כבדוק ומנוסה, ומובא עוד שהגר"ח מברסק זצ"ל העיד שבכח זה עבר את המלחמה בשלום, וכשנתפס בנו הגר"ז לצבא יעץ לו לשנן מאמר זה בספר נפש החיים ועל ידי כך ניצול, וכן ידוע בזה המעשה באחד שניצל מוטריו המכס על ידי ששינן זאת בעצתו של הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל.

וכה כתב הספר חסידים (סימן ע"ז) שעבד עצמך לקונך ותחשוב בלבך שכל אדם שומר עבדיו על אחת כמה וכמה שישמרך ריבון העולמים. וכבר האריך בזה הרמב"ם בספרו מורה נבוכים (ח" בפרק נ"א) וגרמו בקצרה בתחילת השו"ע (או"ח סי' א') בדברי הרמ"א, שככל שהאדם יתקע מוחשבתו בהש"ת בבחינת שוית ה' לגנדי תמיד כך תגדל עליו ההשגחה הפרטית. ואולם לא עלה על ליבי שסגולה זו תועיל גם לזכות ביום הדין הגדול והנורא, שהוא יום המשפט על ידי קוב"ה בכבודו ובעצמו לכל אחד לפי מעשיו, אלא שראיתי שהגר"ח קרלנשטיין זצ"ל בקונטרס עצות ליום הדין (עמ' י"ט) כתב שודאי סגולה זו תועיל גם לזכות בדין בראש השנה, וכיאר בזה מה שאומרים בסליחות "ותצילנו מכל גזירות אכזריות כי לך לבדך עיננו תלויות" כלומר שבגלל שאנו מכירים ומבינים ומרגישים שרק הקב"ה יכול להצילנו, ולא אף אחד אחר, ואין אדם נוקט אצבעו למטה עד שמכריזין עליו למעלה, כי אין עוד מלבדו, על ידי זה גופא זוכין למדת הרחמים. וכן ביהי רצון שנדפס במחזורים לפני תקיעת שופר, אומרים: "סתום שטן ואל ישטין עלינו כי אליך תלויות עינינו", וכן בתחנון של שני וחמישי אומרים, "ואל ימשול בנו קצף, כי לך עינינו תלויות", וכן ביעלה ויבוא, "ובדבר ישועה ורחמים חוס וחנונו ורחם עלינו והושיענו, כי אליך עינינו", והיינו דכיון שענינו נשואות אליך, ורק אליך, בזכות זה נוכח לישועה ורחמים.

כ"א - אמירת מזמור "לדוד ה' אורי וישעי"

המטה אפרים (סי' תקפ"א ס"ו) כתב, נוהגים במדינות אלו לומר בכל יום מראש חודש אלול ועד יום הכיפורים אחר גמור התפילה, בוקר וערב, מזמור לדוד ה' אורי וישעי (תהלים כ"ז), ומנהיגו לאומרו עד יום שמיני עצרת ועד בכלל. ובקצה המטה שם כתב בשם סידור הראי"ל שהאומר מזמור זה מר"ח אלול ואילך מובטח לו שיוציא ימיו ושנותיו בטוב ובנעימים, ומשפטו יצא זכאי ובדימוס לחיים טובים ולשלום. ובספר חזון עובדיה (ימים נוראים עמ' כ"ד) הביא מה שכתב בספר שערי רחמים (דף כד.) שכל האומר מר"ח אלול ועד שמחת תורה, אפילו אם נזרה עליו ח"ו גזירה רעה, יכולה אמירתו לבטלה, ומבטלים מעליו כל גזרות קשות ורעות, ומעביר מעליו כל המקטרגים והמשטינים, וסיים שטוב לנהוג לאומרו בכל ימות השנה אחר תפילת שחרית.

כ"ב – להתברך מפי הרבים ותופסי התורה

הטור מביא בהלכות ראש השנה (סי' תקפ"ב) שנוהגין באשכנזי שכל אחד מבקר את חבירו ואומר לו תכתב בשנה טובה, וכן הביא הרמ"א (שם סוף הסימן) שנוהגין שכל אחד אומר לחבירו לשנה טובה תכתב. וכיוצא בזה כתב המהר"ל (הלכות הימים הנוראים) והובא בנושאי כלים, "משנכנס אלול כשכותב אדם איגרת שלום לחבירו צריך לרמוז בהתחלתו שמבקש עליו לשנה טובה תכתב ותחתם וכיוצא בזה".

והנה ממה שהטור והרמ"א הביאו מנהג זה, נראה שלומדים זאת כדין ופסק, שהרי אין דרכם להביא דברי מליצות ומנהגי רעים בעלמא. והיינו טעמא שבמה שכל אחד מאחל ומברך לחבירו בברכת שנה טובה, יש כח לברכה לחול, כלומר אפילו אם האדם אינו ראוין כל כך להיות זכאי לפי דקדוק מעשיו, מכל מקום יכול להיחתם לחיים מכח מה שהרבים מברכים אותו בשנה טובה. ונראה כי מזה נפוץ המנהג בכל תפוצות ישראל לשלוח איש לרעהו איגרת ברכה וברכת שנה טובה, ובליקוטי מהרי"ח רמז על זה את הפסוק וישאלו איש לרעהו לישלום ר"ת "אלול".

ועל אחת כמה וכמה כשמתברך מפי ת"ח תוספי התורה וגדולי הדור לקראת הימים הנוראים בברכת שנה טובה, וידוע מה שאמרו חז"ל (ב"ב קטז). כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנא' "חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה". וכתב הנימוקי יוסף (שם) מנהג זה בצרפת כל מי שיש לו חולה מבקש פני הרב התופס ישיבה שיברך אותו, והובא להלכה ברמ"א (יו"ד סי' של"ה ס"ו). ואם על חולה שיש בתוך ביתו ראוין לו לילך אצל תופס ישיבה, על אחת כמה וכמה להתברך בברכת שנה טובה שבזה כלול הכל, וגם הוא ברכה להצלחה בדין לחיים או למות. וכן ראיתי בספר טעמי המנהגים (סי' תרצ"ד) שהמנהג ללכת אצל הצדיקים בראש השנה להתברך מפיהם.

והנה עם פרוס הימים הנוראים זכיתי לשמוע דרשה מאחד מוקני ראשי הישיבות, ולאחר הדרשה כאשר הכל ניגשו להתברך מפיו לקראת יום הדין, גם אני הקטן ניגשתי לחלות פניו הקדושות ולהתברך מפיו, ואמנם אותו ר"י לחץ את ידי ושאל ואמר לי ברכה אתה מבקש, נותרו כמה ימים עד יום הדין, לבינתיים תחטוף עוד ועוד זכויות ובה תכריע דינך לכף זכות. וכשעליתי לביתו של מרן ראש הישיבה רבינו הגר"ד כהן שליט"א ראש ישיבת חברון וסיפרתי לו דברים כהווייתן, שלכאן דבר זה נסתר מדברי הטור והרמ"א והמהרי"ל הג"ל שבודאי אף מה שהאדם מתברך מפי הרבים ועל אחת כמה וכמה מתופס ישיבה, יש כח בברכה להכריעו לכף זכות, השיבני רבינו רה"י שליט"א שהדבר ברור ונכון שיש כח לברכה להטות דינו לטובה אף לימי הדין וכמו שנתבאר, או אז ביקשתי שאם כן יברכני, ופטרני לשלום לאחר שבירכני מעומקא דליבא שאוכה אני ובני ביתי בדין. ובדאי אף אותו גדול שסירב לברך, ודאי לא מפני שאינו מסכים בדבר, אלא להורות ולזרז שהעיקר תלוי בתיוקן המיודות וריבוי הזכויות, כי בזה מובטח לו שיצא זכאי בדין.

כ"ג – פדיון נפש וייחוד ק"ס פרוטות ערב ר"ה

בספר שמש ששון (בדף קל"ג סוף ע"ד) הביא בשם ספר הכוונות של רבי מאיר בתייא"ז ז"ל שקיבל מרבו הר"י ווילנא זלה"ה ככתוב בגיליון בספר בית מועד שמורנו המהר"ח ז"ל היה נוהג בכל ערב ראש השנה לעשות פדיון נפש באופן זה, שבערב יום ר"ה היה מונה מאה ושישים פרוטות לפדיון נפש והיה שומרם, ואחר כך בערב יום הכיפורים היה עושה הפדיון עצמו ושומרם, ובערב סוכות היה מחלקם, וכתב שזהו מה שכתוב בספר הכוונות שהמהר"ח ז"ל בערב סוכות היה מחלק הקופה, והכוונה על קופה זו של פדיון נפש ולא שהיה גבאי צדקה, וסיים "והעושה פדיון באופן זה בודאי שמשלים שנתו". והוא כעין הפדיון כפרות שאנו עושים בערב ר"ה בכסף ומחלקים את המעות לעניים או להחזקת תורה.

כ"ד – תענית ערב ר"ה מנקה שלישי מהעוונות

כתב הטור (סימן תקפ"א), נוהגין באשכנזי להתענות כולם בערב ראש השנה. וסמך לזה ממדרש תנחומא (ויקרא ל'; ז) "ולקחתם לכם ביום הראשון" וכי ראשון הוא, והלא ט"ו הוא? אלא ראשון לחשבון עונות, משל למדינה שחייבת מס למלך ולא נתנו לו, בא אליה בחיל לגבותו כשנתקרב אליה בעשרה פרסאות יצאו גדולי המדינה לקראתו ואמרו לו אין לנו מה ליתן לך, הניח להם שלישי. כיון שנתקרב יותר יצאו בינוני העיר לקראתו, הניח להם שלישי השני. כשנתקרב יותר יצאו כל בני העיר לקראתו, והניח להם הכל. כך מלך מלכי המלכים הקב"ה, כשבא לגבות חובו מבני המדינה אלו ישראל שמסגלים עונות כל השנה, ערב ראש השנה הגדולים מתענין ומותר להם שלישי עונותיהם. בעשרה ימים בינונים מתענין, ומותר להם ב' שלישיים. ביה"כ הכל מתענין ומותר להם הכל. במוצאי יוה"כ עוסקים במצות סוכה ולולב ואין עושין עונות לכך נקרא יו"ט ראשון, ראשון לחשבון עונות. ותענית זו עד חצות (שו"ת יעב"ץ ח"ב קמ"ז) ויש נוהגים עד אחרי מנחה גדולה (מטה אפרים).

מעטתה הכל בהיר! יום בשורה לחתנים
וכלות ובני משפחתם!

מעטתה הכל מתוק! יום בשורה לשוחרי
התורה, דרשנים ומחברי ספרים!

הזמן הגדול לספר הרבים ציפני לך

חופה וקידושין

מבעת יוסף

הלכות ומנהגי חתן וכלה ופרייה ורבייה

ודרשות לשבע ברכות

זוזה בכל בית בישראל!

מועד מצות הנישואין / קדימה בחזירת הזיווג / שידוכין / נישואין במעגל השנה / מנהגי יום החופה סדר חופה
וקידושין / סעודת הנישואין / שבעת ימי חופה / שנה ראשונה / שלום בית / פריה ורבייה / דרשות לשבע ברכות

"מאד נהניתי מביור העניינים לכל רוחכם ועומקם עד לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא בטוב טעם ודעת, ויהיה מספר זה תועלת מרובה להכיר ולדעת נושאים אלו להלכה ולמעשה, וכל דבר הביא במקורו והרחיב בבקאות מופלגה והביא כל השיטות, וכבר איתמחי בספריו הנפלאים שנתקבלו באהבה וחיבה בכל תפוצות ישראל".

(מרן הגר"ד כהן שליט"א ר"י חברון)

"דבר טוב ונאה עשה הגאון המחבר בספרו החדש שבודאי יועיל הרבה בהלכות "חופה וקידושין" נשא ונתן בעיון ישר ונבון, וערך הכל בבהירות בסדר נאה ונכון בטוב טעם ודעת, ובעזרת השי"ת יהיה לתועלת הרבים ולכל הלומדים הלכות חופה וקידושין".

(מרן הראש"ל הגרי"צ יוסף שליט"א)

"ובודאי יש להעדיף ולהקדים הדפסת חיבורו חופה וקידושין, לפני הדפסת שאר חיבוריו באגדה שבהן לכאורה יש יותר זכוי הרבים שיקפצו עליהן יותר לומדים, כי בספרו חופה וקידושין התחדשו שאלות חדשות ודברים נפלאים בהלכה".

(מרן הגרי"צ זילברשטיין שליט"א)

הספר החדש "חופה וקידושין" הינו יום בשורה לחתנים וכלות, דרשנים ומגידים, ולכל בית ישראל! כל ההלכות החל מעת השידוכין, יום החופה, שבע ברכות, שנה ראשונה, כל ההלכות וטעמי המנהגים לפרטי פרטים! הספר שמקיף את כל השיטות לכל העדות והחוגים - ובנוסף נידונים מרתקים וגם קושיות חזקות ותירוצים רבים, ודרשות לחתן וכלה ולדרשנים לשבע ברכות

עוד לא היה כבושם הזה!!!

הנויות בירושלים:

יפה נוף צומת בר אילן אור החיים סנטר מא"ש ספרי מאה שערים מא"ש 15
הפצת ספרי קודש דוד 1 שוק הבוכרים הספריה הספרדית מול בנק הדואר רחוב דוד
ולדמן בהמ"ד בעלו מלכות קודש שוורץ 1 שוק מ. יהודה ספרי הישיבה בית ישראל 1 מיר

בני ברק:

משפ' שבתאי ר' עקיבא 44 פינת הר' קוק (מעל סלקום לשעבר) 03-5796146 (9 באינטרוקום).

ביתר: סימן טוב בן זכאי 7 02-5808831 נתניה: הרב ארביב הפורצים 10/2 050-41-36465

אלעד: משפ' דוד יהודה הנשיא 84 ק"ג 054-84-23384 חו"ל: הפצת מאזניים (וגשל)

לבירורים והזמנות, הפצה ראשית:

054-84-60008/7 או 02-5373570